

SKUPNO PRIZADEVANJE ZA USTANOVITEV SLOVENSKE UNIVERZE V LJUBLJANI IN ČEŠKE UNIVERZE V BRNU

FRANTIŠEK JORDÁN

Fr. Jordán (1921), docent češkoslovaške zgodovine in predstojnik katedre za češkoslovaško in občo zgodovino na filozofski fakulteti Univerze J. E. Purkyně v Brnu, je po rodu iz okolice Uh. Hradišta. Po maturi (1941) ni mogel nadaljevati študija, ker so Nemci zaprli vse češke visoke šole; zaposlil se je v tovarni pohištva in moral na prisilno delo v Kapfenberg na Gornjem Štajerskem. Tu se je povezal z ilegalno skupino slovenskih delavcev in odšel z njihovo pomočjo v Lackov odred na Kozjaku. Pozneje je prišel v Tomšičevo brigado, nazadnje pa v Dolenjski odred. Konec vojne je dočkal kot politdelegat v okolici Litije.

Po vojni je diplomiral iz zgodovine in češčine na filozofski fakulteti v Brnu, kjer je tudi doktoriral. Leto dni je delal v založbi Ravnost, nato pa se vrnil za asistenta na fakulteto. Posvetil se je študiju novejših čeških in slovaških zgodovine ter preučevanju češko-hrvatskih odnosov. O teh odnosih je objavil razpravi Hrvatje v čeških deželah v času češke vstaje in tridesetletne vojne (Sborník prací filosofické fakulty brněnské university 1953, str. 308—337) ter Čehi in Hrvati v turških vojnah 16. stoletja (Sborník prací FFBU 1961, str. 161—173). Objavil je tudi pregled Deset let jugoslovanske historiografije 1945 do 1955 (Časopis matice moravské 1956, str. 311—326). Skupaj s Fr. Hejлом je izdal knjigo Revolucionarno leto 1848 (Kroměříž 1948). Sodeloval je pri pisanju Zgodovine Komunistične stranke Češkoslovaške, ki je izšla v redakciji Inštituta za zgodovino KSČ v Pragi (1961).

Kot raziskovalec se Jordán posveča predvsem dvema področjema: zgodovini delavskega gibanja v čeških deželah v časih Avstro-Ogrske in zgodovini Brna. Iz zgodovine delavskega gibanja je objavil a) razpravo Brnski program avstrijske socialne demokracije iz leta 1882 in njegov pomen v češkem delavskem gibanju (SPFFBU 1955, str. 55—71); b) razpravo Radikalno delavsko gibanje na Moravskem v osemdesetih letih

preteklega stoletja (Sborník Matice moravské 1960, str. 5—44); c) razpravo o vzrokih razkola delavskega gibanja v čeških deželah na zmerne in radikale (SPFFBU 1957, str. 120—140); č) knjigo Problemi razkola delavskega gibanja v čeških deželah na zmerne in radikale (1879—1889), ki je izšla 1965 v Pragi (razprava pod podobnim naslovom pa leto kasneje v nemščini v SPFFBU, str. 97—124); d) kritično izdajo zapisnika Zbora češkoslovaškega delavstva v Brnu (1887) z uvodno študijo (1957).

Zgodovino Brna in okolice obravnava s skupino avtorjev v knjigi Iz zgodovine delavskega gibanja na Brnskem (Brno 1956). Sodeloval je pri lani izšli Zgodovini mesta Brna (v dveh delih). Lani je izšla tudi Zgodovina brnske univerze, ki jo je napisal kolektiv avtorjev pod njegovim uredništvom.

Napisal je še Pregled zgodovine Komunistične stranke Češkoslovaške (teze, ki jih je izdal Inštitut za zgodovino KSČ v Pragi 1957), na začetku svoje znanstvene poti pa razpravo Mlada češka preporoditeljska generacija na Moravskem in šturavci pred marcem 1948 (v zborniku L'ud. Štúr. Življenje in delo 1815—1856, str. 405—421). V časopisu čl. vojno-zgodovinskega inštituta Historie a vojenství 1966 (str. 220—264) pa je objavil izvrstno napisane spomine »Med slovenskimi partizani«, ki izidejo letos tudi v slovenščini v reviji Borec.

Janko Liška

Zahteva po slovenski univerzi se je pojavila že leta 1848, v času prvega nastopa slovenskega političnega in narodnega gibanja, značaj trajnega kulturno-političnega hotenja pa je dobila šele v devetdesetih letih prejšnjega stoletja, ko se je tudi v čeških deželah okrepilo gibanje za drugo češko univerzo s sedežem v Brnu (to gibanje se je navezovalo na starejše poskuse za obnovo univerze v Olomoucu, prve na Moravskem, ki je bila ustanovljena kot jezuitski kolegij leta 1566, ukinjena pa leta 1855). Boj za ustanovitev

češke univerze na Moravskem in slovenske univerze v Ljubljani je potekal lep čas vzporedno, a brez neposrednih stikov. Imel je pretežno kulturne značaj, s politiko je prihajal v stik le včasih; zajemal je sorazmerno ozek sloj prebivalstva: izobražence, kulturne delavce in nekatere politične činitelje.¹ Značaj ter intenzivnost boja za drugo češko in za slovensko univerzo sta se spremenila konec 19. in v začetku našega stoletja, ko se je gibanje razmahnilo in zajemalo vse širšo javnost, ko se je razraslo v politično vprašanje; pa tudi stiki med Slovenci in Čehi so postajali neposredni, zlili so se od časa do časa v skupen tok, ki je z gališkimi Ukrajinci dobil značaj gibanja za slovanske univerze v Avstriji.

Intenzivnost boja za slovanske univerze in ožjo povezavo posameznih gibanj so spodbujali po objavi Badenijevih jezikovnih odredb čedalje ostrejši narodnostni spori v Avstriji, spodbujale pa so ju tudi razmere v avstrijskem visokem šolstvu, ki je služilo predvsem prebivalstvu nemške narodnosti. Na pet nemških univerz (na Dunaju, v Pragi, v Gradcu, v Innsbrucku in v Černovicah) so prišle le tri slovanske univerze, dve poljski v Galiciji (v Krakovu in Lvovu) in edina češka v Pragi. Položaj nenemških slušateljev na nemških univerzah v Avstriji že zaradi jezika ni bil enakopraven. V času vse ostrejših narodnostnih sporov so bili neredko izpostavljeni napadom svojih nemških nacionalističnih kolegov; zato ni naključje, da je bil klic po novih narodnih univerzah najmočnejši ravno iz študentskih vrst. Češki slušatelji praških visokih šol so se udeleževali prizadevanj za ustanovitev novih čeških visokih šol zelo pobudno že od konca osemdesetih let preteklega stoletja, na začetku zdajšnjega pa so začeli odločno podpirati tudi prizadevanja svojih kolegov Slovencev in Ukrajincev, ki so ta leta prihajali v vse večjem številu študirat na češke visoke šole v Prago.

Slovence so usmerjali v Prago vse ostrejši narodnostni spori na nemških univerzah v Gradcu in na Dunaju, mikala pa sta jih tudi vse večji ugled češke univerze ter vse močnejše sodelovanje češke in slovenske napredne javnosti. Sonda v matricah slušateljev Karlove univerze sicer kaže, da priliv slovenskih slušateljev tudi v tem času ni bil množičen, toda kvantiteto je vidno nadomestila kvaliteta. Velika večina slovenskih slušateljev Karlove univerze je bila politično in kulturno delavna že v študentskih letih oziroma je pomembno posegla v slovensko javno, kulturno in znanstveno življenje, brž ko je končala visokošolski študij.² Slovenski študenti čeških visokih šol se v Pragi niso seznanjali od blizu le s češko kulturno in politično sredino, ampak so se udeleževali tudi

prizadevanj za ustanovitev druge češke univerze, hkrati pa češke študente in češko javnost seznanjali s političnimi, kulturnimi in nacionalnimi zahtevami Slovencev, tako tudi z zahtevo po slovenski univerzi. Pridružili so se jim kmalu še ukrajinski študentje, ki so po neuspešnih poskusih za utrakvizacijo poljske Lvovske univerze leta 1902 manifestativno zapustili Lvov in se zatekli na druge avstrijske univerze, tako tudi na češko v Pragi.³

Po zaslugi študentov in pod vplivom vse ostrejših narodnostnih trenj so se pridružile boju za visoko šolstvo v materinščini v čeških deželah in na Slovenskem vse širše plasti prebivalstva: predvsem inteligenca, a tudi pripadniki drugih slojev mest in vasi. O tem pričajo številni manifestativni shodi in peticije, sprejete za ustanovitev visokih šol. To je sililo tudi vodilne javne in politične predstavnike, da so začeli očitneje zagovarjati zahteve po visokih šolah in se potegovati za njihovo ustanovitev. Ustanovitev druge češke univerze je kar od začetka zavrl odpor nemške politične in kulturne javnosti, ki je iz bojazni, da izgubi privilegije vodilnega položaja na Moravskem, zanikala njeno upravičenost, zahtevajoč hkrati ustanovitev nemške univerze v Brnu. Prizadevanje za ustanovitev slovenske univerze pa je zadevalo na nasprotno interese štajerskih in avstrijskih Nemcev, ki so se, podobno kot sudetski glede češke univerze v Brnu, čutili ogrožene v nacionalnih koristih in v političnem položaju v prostoru, naseljenem s slovenskim prebivalstvom; prizadevanje Slovencev pa je prihajalo navzkriž tudi s težnjami Italijanov po lastni univerzi v Avstriji.

Gibanje za italijansko univerzo se je začelo zaradi številnih sporov italijanskih slušateljev z nemškimi na innsbruški univerzi; avstrijska vlada mu je bila bolj naklonjena kakor podobnim zahtevam Čehov, Slovencev in Ukrajincev, zakaj v pogajanjih z italijanskim prebivalstvom je morala upoštevati zavezništvo z Italijo. Čeprav zahteva po italijanski univerzi v Avstriji ni bila nova in je bila načelno upravičena, so ji predstavniki in pripadniki drugih narodov, zlasti Slovenci in Hrvati, sledili z vso pažnjo, saj so se njihove koristi na Primorskem, v Trstu in v Istri z italijanskimi križale, ne le dopolnjevale. In ko je avstrijski minister za uk in bogočastje Hartel 6. novembra 1901 izjavil delegaciji italijanskih študentov ter nato na interpelacijo v zboru poslancev državnega sveta še poslancu Malfattiju, da namerava vlada ustanoviti v doglednem času italijansko univerzo v Trstu, je zbudil nejevoljo, proteste in novo gibanje za univerze v deželah, ki so se že dalj časa zamen potegovale zanje in še nujneje čutile potrebo po njih.

Mladočeški Národní listy v Pragi so takoj izjavili, da tudi Čehi zahtevajo zase, kar je Hartel obljubil Italijanom: drugo češko univerzo na Moravskem. Hkrati pa so se zavzeli tudi za zahteve Slovencev in Jugoslovancev, češ: »Spričo italijanske univerze v Trstu imajo tudi Slovenci in Hrvati pravico zahtevati, da se zanje ustanovi posebna univerza za primorske dežele, kjer so v večini. Še večjo pravico pa imajo do univerze vsi Jugoslovanci, saj jih je dosti več od Italijanov v vseh treh deželah skupaj: v Primorju, Dalmaciji in na Tirolskem.«⁴ Precéj ostreje so reagirali proti nameri avstrijske vlade jugoslovanski študentje ter slovenski javni in kulturni delavci. Jugoslovanski študentje so se sestali 7. novembra 1901 v Gradcu in zahtevali, da se ustanovi jugoslovanska univerza v Ljubljani. Hkrati so pozvali klub jugoslovanskih poslancev, da se potegne zanjo; za pomoč pa so zaprosili tudi češke in poljske poslance. Proti ustanovitvi italijanske univerze pred slovensko je nastopil na zasedanju občinskega sveta v Ljubljani 10. novembra župan Ivan Hribar, ki je predlagal, naj šolska uprava stori vse potrebno za ustanovitev univerze v Ljubljani, tričlanska deputacija pa izroči prošnjo za ustanovitev ministru za uk in bogočastje na Dunaju.⁵

Že naslednji dan, 11. novembra 1901, so slušatelji praških čeških visokih šol priredili na češki tehniki v Pragi velik javen shod. Mimo slušateljev češke univerze in tehnike so se shoda udeležili tudi profesorja češke tehnike J. V. Hráský in J. Stoklasa, poslanci dr. Fiedler, dr. Grégr, dr. Pantůček in dr. Baxa. Profesor Hráský, ki je služboval kot magistratni uradnik v Ljubljani, je pozdravil slovenske študente v slovenščini in podrobno utemeljil potrebo po ustanovitvi slovenske univerze. Poslanec Fiedler je navzočim zagotovil, da bodo češki poslanci podpirali akcijo slovenskih poslancev v prid jugoslovanski univerzi v Ljubljani. Potem so spregovorili o nujnosti, da se ustanovi češka univerza na Moravskem in univerza v Ljubljani slovenski študent prava E. Starè, starosta češkega Akademskega bralnega krožka Goller, Hrvat Bolé, Srb Andrić in Ukrajinec Gerovskyj. Ob sklepu je bila sprejeta resolucija, s katero so navzoči češki, slovenski, hrvatski, srbski in ukrajinski študentje pozvali slovanske parlamentarne klube, da od vlade znova zahtevajo ustanovitev slovenskih srednjih šol, slovenske univerze v Ljubljani in češke univerze v Brnu. Zahtevali so tudi priznanje veljavnosti izpitov, opravljenih na zagrebški univerzi, v avstrijskem delu monarhije in obratno.⁶

Dne 13. novembra je bilo veliko zborovanje slovanskih slušateljev dunajskih visokih šol (z nekajdnevno zamudo zaradi prepovedi

zborovanja po rektorju dunajske univerze in zaradi napada nemških študentov). Udeležilo se ga je tudi 30 poslancev državnega sveta: 15 čeških s podpredsednikom češkega kluba dr. Brzorádom na čelu, 3 hrvaški, 11 slovenskih in 1 ukrajinski. Slovenec Ivan Prijatelj, slušatelj filozofske fakultete, je v svojem govoru protestiral proti nameravani ustanovitvi italijanske univerze v Trstu in utemeljil memorandum za ustanovitev slovenske univerze v Ljubljani ter za priznanje izpitov, opravljenih na zagrebški univerzi, tudi v avstrijskem delu cesarstva. K 3. točki programa, ob vprašanju vzajemnega sodelovanja in solidarnosti slovanskih študentov na dunajski univerzi, je predložil češki slušatelj prava Lengsfeld resolucijo, da se ustanovi češka univerza v Brnu in poljska gimnazija v Těšínu. Oba predloga sta bila sprejeta in zastopniki navzočih poslancev so obljubili, da se bodo zavzeli za njuno uresničitev.⁷

Po zaslugi študentov je prihajala zahteva po novi slovenski oz. jugoslovanski univerzi v Ljubljani in po drugi češki univerzi v Brnu v ožji kontekst in se širila vse bolj tudi v zavesti drugih slojev ter med češkimi, slovenskimi pa tudi drugimi slovanskimi državnimi poslanci. Ni nujno in tudi ni možno navajati vse sestanke v tem času, ki so zahtevali ustanovitev omenjenih dveh slovanskih univerz, treba pa je omeniti vsaj še manifestativno zborovanje na Vinohradih v Pragi.

To zborovanje je bilo 1. decembra 1901. Sklical ga je Slovanski klub v Pragi, udeležilo se ga je po takratnih vesteh ok. 3000 ljudi. Navzoči so bili številni češki poslanci: dr. Edv. Grégr, dr. Herold, dr. Engel, urednik Anýž, dr. Pantůček, dr. Fiedler, prorektor tehnike Hráský, profesor Blažek in drugi. Praško občino je zastopal prvi namestnik staroste (župana) dr. Frič, Vinohrade pa starosta J. Višek. Zborovanja se je udeležilo tudi predsedstvo Slovanskega kluba z dr. J. Scheinerjem na čelu, predsedstvo in članstvo jugoslovanskih akademskih društev, prišli so profesorji srednjih šol, odvetniki, uradniki, prisotna je bila delegacija slovenskih poslancev, ki so jo sestavljali I. Žitnik, dr. Ploj in Gabršek, navzoč hrvaški poslanec dr. Ferri. Med zborovanjem so prišli tudi ukrajinski poslanci dr. Koral, Pihuljak in Javorskyj. Glavni govor je imel mladočeški poslanec dr. Herold; obsodil je nemški odnos do slovanskih kulturnih teženj in poudaril, da imajo Slovenci pravico do svoje visoke šole ter obljubil podporo vsega češkega naroda: »Kakor se ne bo več ustavil mogočni tok, ki se je sprožil v našem narodu s potrebo po drugi češki univerzi na Moravskem,« je dejal, »tako tudi ne bo utihnilo in ne sme utihniti gibanje, da z vsemi silami delamo za uresničitev

pravične zahteve naših jugoslovanskih bratov, ki se lahko zanesejo, da v tem boju ne bomo na njihovi strani le mi, tu zbrani, ampak ves češki narod vse do uspešnega konca.« Za Slovence je spregovoril poslanec in dvorni svetnik dr. Ploj. Poudaril je, da je ustanovitev slovenske univerze v Ljubljani življenjsko vprašanje Jugoslovancev in ocenil stališče češke javnosti v tem boju. »Vi Čehi,« je dejal, »ste dosegli z lastnimi močmi in z vztrajnostjo, s svojimi možnostmi in s svojim delom, da vsa Evropa gleda z občudovanjem na vaše kulturne in gospodarske uspehe. Vaši uspehi so spodbuda nam Slovencem, mi zasledujemo vaš kulturni in gospodarski razvoj in se ga veselimo kot svojih lastnih uspehov. Zato nas še bolj navdaja z veseljem, da nastopate z dejanji tudi v obrambo naših pravic, ki se nam oporekajo, in dvigate svoj močni glas, da dosežemo tudi mi svoje pravice. Verjemite, da bomo tudi mi vaše težnje podprli, kolikor je le v naši moči. V zahvalo za vašo pomoč v korist ljubljanske univerze bomo zvesto zagovarjali vašo zahtevo po češki univerzi v Brnu, ki z vso pravico pripada veliki večini češkega prebivalstva na Moravskem.« Po govorih poslancev je bila sprejeta resolucija, s katero so navzoči »docela soglašali z zahtevami jugoslovanskih bratov in z njihovimi koraki za ustanovitev jugoslovanske univerze ter z izvajanjem, ki so bila povedana na tem shodu,« ter se obrnili na »češko delegacijo v državnem svetu s prošnjo, da zahteve in težnje jugoslovanskih bratov po ustanovitvi univerze podpre z vsem poudarkom, kjerkoli bo to potrebno«. Ker so prišli ukrajinski poslanci šele po sprejemu resolucije, so dobili takoj besedo, resolucija pa je bila dopolnjena s soglasjem z njihovimi prizadevanji za ustanovitev ukrajinske univerze. Zborovanje je sprejelo številne telegrame, tako iz Ljubljane, Trsta, Ljutomerja, Gradca in Šoštanjane.⁸

Manifestacijski shod v Ljubljani dne 1. decembra 1901 pa je prejel iz čeških dežel mnogo pozdravov oziroma izjav v podporo ustanovitvi slovenske univerze. Shodu je predsedoval ljubljanski župan Ivan Hribar, o potrebi ljubljanske univerze pa so govorili predvsem dr. Triller, dr. Gregorič, dr. Kokalj, Lavrenčič in drugi. Po soglasnih govorih zastopnikov slovenskega delavstva je bila sprejeta resolucija, ki ni terjala ustanovitve slovenske univerze le zaradi koristi slovenskega naroda, ampak zaradi avstrijskega juga sploh. Shod se je končal s Hribarjevim zatrdilom, da so »Čehi in Poljaki pripravljene podpirati naše prizadevanje za univerzo.«⁹ Ivan Hribar je poslal v imenu ljubljanskega shoda pozdrav manifestacijskemu shodu za drugo češko univerzo 2. decembra 1901 v Brnu. Tega shoda se niso udeležili le brnski

občani, ampak tudi številni zastopniki moravskega prebivalstva sploh. Poglavitne govore pa so imeli dr. A. Stránský, dekan praške filozofske fakultete J. Zubatý in predsednik univerzitetne komisije v Pragi Fr. Sis. Ob sklepu so navzoči sprejeli resolucijo, naj se poslanci z vsemi sredstvi potegnejo za ustanovitev druge češke univerze in za zgraditev češke tehnike v Brnu.¹⁰

Za ustanovitev češke univerze v Brnu in slovenske v Ljubljani se je 24. novembra 1901 soglasno izjavil tudi praški mestni svet, ki je posebni komisiji naročil sestaviti izjavo zboru občinskih starešin (občinskemu odboru).¹¹ Ta zbor je o izjavi razpravljal in jo na predlog dr. Groša 2. decembra 1902 tudi sprejel. »Ne politični ali celo agitacijski razlogi, ampak kulturna in zato praktična nuja čekoslovanskega prebivalstva, njegova upravičena težnja, da vzdrži tekmo z drugimi izobraženimi narodi na znanstvenem področju,« pravi izjava »utemeljujejo zahtevo po izpopolnitvi in ustreznih opremitvah češke tehnike in po skorajšnji ustanovitvi druge univerze v Brnu... Ko se potegujemo za uresničenje te kulturne potrebe svojega naroda, pa ne moremo molče mimo podobnih kulturnih prizadevanj naših jugoslovanskih bratov — Slovencev. Razlogi, ki govore za to, da bi tudi drugi slovanski narodi v državi, zlasti Slovenci kmalu dobili samostojno slovensko univerzo v Ljubljani, so enako upravičeni, primerni in koristni, saj bi univerza z vzgojo inteligence v narodnem jeziku prispevala h kulturnemu razvoju stoletja tako krivično zastavljenega ljudstva in tudi ostalega številnega jugoslovanskega prebivalstva.«¹²

Vse te izjave in shodi pričajo, da sta bili akciji za ustanovitev druge češke in slovenske univerze koordinirani; zasledovali sta cilj zanesti misel na nove visoke šole med širše sloje prebivalstva, da bi se v češki in slovenski javnosti izoblikovala zavest o nujnosti te potrebe in o nujnosti podpore prizadevanju čeških in jugoslovanskih poslancev. O uspehu prve namere pričajo številne peticije in zborovanja slovenskih občin, mest in korporacij za ustanovitev univerze v Ljubljani ter številni manifestacijski shodi in mnoge resolucije v čeških deželah za ustanovitev univerze v Brnu. Mimo shodov in peticij za drugo češko univerzo, ki jih je bilo na stotine, da na tisoče, so bili v čeških deželah tudi številni shodi, ki niso sprejemali le peticij za ustanovitev češke univerze v Brnu, ampak tudi za ustanovitev slovenske univerze v Ljubljani in ukrajinske v Lvovu. Primer takega shoda je javno zborovanje v Pisku 2. januarja leta 1902, sklicano po tehnični komisiji za ustanovitev češke univerze na Moravskem. Zborovanje se je začelo s predava-

njem dr. Zd. Tobolke »O slovanski vzajemnosti«. Sledil je referat slušatelja tehnike J. Krušine o potrebi druge češke, slovenske in ukrajinske univerze, ob sklepu pa je bila sprejeta resolucija, ki je izrazila željo udeležencev, »da češka delegacija čvrsto vztraja pri že izraženi zahtevi vladi, da se ustanove češke visoke šole v Brnu, in vneto podpre vsa prizadevanja slovanskih narodov za njihove najvišje kulturne zahteve. »Zlasti bo pravično,« pravi resolucija, »da se mimo češke univerze v Brnu ustanovi slovenska visoka šola v Ljubljani in ruska visoka šola v Lvovu.«¹³

Velik manifestacijski shod te vrste je bil 1. junija 1902 tudi v Pragi v zbornici Staromestnega rotovža. Priredili sta ga univerzitetna in tehnična komisija za ustanovitev čeških visokih šol pod pokroviteljstvom mestnega sveta in v sodelovanju s kluboma slovenskih in ukrajinskih akademikov. Udeležila so se ga vsa visokošolska društva, učiteljska, profesorska in literarna društva, Moravsko-šlezjska beseda, zastopniki odborov Osrednje šolske matiee, zastopniki jugoslovanskih in ukrajinskih slušateljev, ženska društva in številne osebnosti iz znanstvenih, literarnih in pedagoških krogov. O potrebi novih slovanskih univerz sta spregovorila rektor univerze Sýkora in rektor tehnike Blažek. Za češke študente je govoril predsednik univerzitetne komisije JUC Fr. Šis, za slovenske študente namesto napovedanega A. Dermote R. Šega, za ukrajinske slušatelje pa Hošovskij. V imenu kluba mladočeških poslancev je izjavil poslanec dr. Pantůček, »da je postalo vprašanje slovanskih univerz vsem slovanskim zastopnikom v državnem svetu eno od načelnih vprašanj in se zlasti klub svobodomiselnih poslancev prizadeva z vsemi silami za povečanje števila slovanskih univerz.«¹⁴

Podobne resolucije so bile sprejete tudi na shodih v Mladi Boleslavi, v Strakonicah, v Visočanih, v Jaroměru, v Plznju, v Vlašimu, v Železnem Brodu, v Novem Bydžovu in najmanj še v 50 krajih na Češkem in Moravskem.

K skupni akciji zaradi novih univerz pa ni prišlo le med študenti ter med češko in slovensko javnostjo, ampak tudi med češkimi in slovenskimi poslanci. To se je pokazalo pri obravnavi nujnega predloga za ustanovitev univerze v Ljubljani koj po Hartlovi izjavi o italijanski univerzi v poslanskem zboru državnega sveta 12. novembra 1901; predložili so ga poslanci dr. Ferjančič, dr. Ivčević in dr. Šušteršič. Njihov predlog se je obravnaval 6. decembra. Utemeljil ga je vsestransko dr. Šušteršič. Strnil je zgodovino dotedanega prizadevanja za ustanovitev univerze v Ljubljani, utemeljil potrebo po njej in menil, naj

bi služila vsem narodom na jugu Avstrije. Proti predlogu so nastopili italijanski in nemški poslanci, zanj pa so se potegovali jugoslovanski. V razpravo je posegel tudi minister Hartel. Govoril je o težavah v zvezi z ustanovitvijo in vzdrževanjem nove univerze in izjavil, da v Avstriji ne gre le za ustanovitev slovenske univerze, ampak za pet univerz: za italijansko, slovensko in hrvatsko, ukrajinsko, nemško in češko. Pa še oprema starih univerz ne ustreza. Zato in ker je nujno ustvariti za novo univerzo najprej potrebne pogoje, predloga ne more izvesti, tudi če bo priporočen. Za češke poslance je spregovoril v razpravi dr. Jan Žáček. Dejal je, da ga ministrova izvajanja k jugoslovanskemu predlogu ne zadovoljujejo in da »vsi člani njegovega kluba, tako lahko izjavi v njegovem imenu, predlog Jugoslovanov najtopleje podpirajo, da bodo glasovali zanj, ker je docela upravičen in utemeljen«. V nadaljevanju svojega govora pa je obravnaval vprašanje druge češke univerze.¹⁵

Kljub vsemu prizadevanju in solidarnosti slovanskih poslancev nujni predlog za ustanovitev univerze v Ljubljani ni prodril.¹⁶ Minister Hartel je 28. novembra sicer priznal deputaciji ljubljanskega občinskega sveta pod vodstvom Hribarja, Majarona in Požarja, da imajo Slovenci pravico do univerze, hkrati pa izjavil, da se bo ustanovila šele tedaj, ko se za to ustvarijo pogoji. Tako je bil edini uspeh univerzitetne kampanje obljuba, da bo vlada mladim slovenskim znanstvenikom, ki bi se želeli posvetiti profesorski karieri na bodoči slovenski univerzi, dala možnost nadaljevati študij na univerzah v inozemstvu; to se je v nekaj primerih tudi uresničilo.¹⁷ Nič bolje ni uspela hkrati akcija za ustanovitev druge češke univerze. Vlada je sicer 31. januarja 1902 v proračunskem odboru poslanske zbornice po ministru za uk in bogočastje Hartlu priznala potrebo po novi češki univerzi na Moravskem, je pa hkrati ustregla tudi nemškim zahtevam in obljubila ustanoviti v tej deželi še nemško univerzo. Ustanovitev obeh univerz je vezala na soglasje in dogovor obeh, v deželi bivajočih narodnosti; to pa se je izkazalo zaradi nepopustljivosti in nestrpnosti Nemcev za docela neizvedljivo.¹⁸

Gibanje za slovensko univerzo je znova oživel leta 1903. Takrat so prodrle v javnost vesti, da namerava vlada ustanoviti italijansko pravno fakulteto v Trstu ali v Gorici, slovenski študentje na Dunaju pa so zato sporazumno z univerzitetno komisijo v Ljubljani sklicali 14. maja 1903 zborovanje slovanskih visokošolcev, da zavzamejo k vladni nameri stališče. Zborovanja se je udeležilo okr. 600 študentov, navzoča je bila tudi številna delegacija čeških in jugoslovanskih po-

slancev. Govorila sta filozofa Grafenauer in Kobal ter pravnik Žerjav. Nastopili pa so tudi zastopniki srbskih, hrvatskih, poljskih, čeških in ukrajinskih slušateljev. Ob sklepu so sprejeli resolucijo proti italijanski in za slovensko univerzo v Ljubljani.¹⁹

Dunajskim študentom so se pridružili slušatelji čeških visokih šol v Pragi. Zbrali so se 24. maja v karolinski predavalnici z rektorjem češke univerze Horbaczewským, prorektorjem Sýkoro in z dekanom medicinske fakultete Reinsbergom vred. Zborovanju je predsedoval prijatelj Slovencev profesor K. Chodounský. O vprašanju slovenske univerze je govoril spet pravnik Egon Stare, potrebo po narodnih univerzah je utemeljil s prenapolnjenostjo dunajske univerze. Zahtevo po slovenski univerzi so podprli tudi zastopniki čeških, hrvatskih in srbskih slušateljev.²⁰

Ko je prišlo jeseni 1903 ponovno do nemirov na univerzi v Innsbrucku in je vlada razpravljala o premestitvi italijanskih stolic menda na Dunaj, so dunajski slovanski študentje 3. decembra spet sklicali shod slušateljev, ki se ga je udeležilo tudi 30 slovanskih poslancev. Glavni govor za slovensko univerzo je imel A. Ribnikar, dr. Ploj pa je obljubil v imenu poslancev, da bo »Slovanský sváz« (Slovanska zveza) storil vse, da se ta stara slovenska zahteva uresniči. V imenu čeških poslancev je spregovoril V. Hrubý. Potrebo po češki univerzi v Brnu pa je utemeljeval poslanec Černý. O potrebi novih visokih šol so razpravljali tudi zastopniki čeških, slovenskih, hrvaških in ukrajinskih slušateljev. Predlagane in sprejete so bile tri resolucije: za češko univerzo v Brnu, za slovensko v Ljubljani in za ukrajinsko v Lvovu.²¹ Že pred tem pa se je izrazil za kulturne zahteve Slovencev in Ukrajincev — to je za slovensko in ukrajinsko univerzo — zbor čeških, moravskih, šlezjskih in slovaških akademikov v Lipniku na Moravskem, ki je 30. avgusta 1903 zahteval ustanovitev češke univerze v Brnu in še drugih čeških visokih šol.²²

Novo spodbudo k prizadevanjem za slovensko univerzo je dal vladni načrt zakona v državnem svetu, da se ustanovi italijanska pravna fakulteta v Roverettu. Dne 6. aprila 1904 je ljubljanski občinski svet vložil zahtevo za ustanovitev slovenske univerze, 30. aprila pa so slovenski študentje na Dunaju priredili shod, ki sta se ga udeležila tudi dva češka poslanca (Čipera in Sokol). Udeleženci shoda so zahtevali, da se ustanovi v Ljubljani vsaj pravna fakulteta, ki bi se kmalu razširila v popolno univerzo.²³ V javnosti pa so se pojavili tudi glasovi, da bi se ustanovila v Trstu univerza za Slovence in Italijane. Ta predlog pa je slovenska javnost odklonila. Ni bila sicer načelno proti rešitvi italijanske-

ga visokošolskega vprašanja, zahtevala pa je, da se hkrati z ustanovitvijo italijanske pravne fakultete oz. univerze ustanovi tudi slovenska pravna fakulteta oz. univerza. V tem so jo podpirali češka javnost in mladočeški poslanci, ki so se sporazumeli s poslanskim klubom »Slovanský sváz.«²⁴

Češki poslanci so si prizadevali pridobiti za ustanovitev slovenske univerze tudi soglasje Italijanov,²⁵ a niso uspeli. To se je pokazalo že pri prvem branju vladnega načrta za ustanovitev samostojne fakultete v Roverettu 13. maja 1905.

Italijani so soglašali z ustanovitvijo pravne fakultete, ne pa s krajem, kjer naj bi bila ustanovljena (Roveretto). Zahtevali so, da se ustanovi v Trstu. Slovenci niso prigovarjali ustanovitvi predlagane pravne fakultete, nasprotovali pa so, da bi bila v Trstu. Svoje soglasje so vezali s pogojem, da se hkrati z italijansko univerzo ustanovi tudi slovenska. Minister Hartel se je sicer simpatično izrazil o slovenski in ukrajinski zahtevi po univerzi, priznal je tudi pravico Moravske do nje, toda končno stališče vlade je obljubil povedati šele v proračunskem odboru, priporočil pa je, da se utemeljitev vlade za ustanovitev italijanske pravne fakultete obravnava takoj.²⁶ Kljub ugovorom slovenskih ter drugih zainteresiranih slovanskih poslancev je bil ta načrt dan proračunskemu odboru v razpravo.²⁷

V razpravi o visokih šolah v proračunskem odboru poslanske zbornice državnega sveta je minister Hartel 24. junija 1905 priznal upravičenost teženj Slovencev po lastni univerzi, hkrati pa je opozoril, kot že večkrat poprej, na pomanjkanje usposobljenih učnih moči in na nujnost, da se upoštevajo tudi zahteve nemškega prebivalstva.

Temu bi se po njegovem dalo ustreči z ustanovitvijo slovensko-nemške pravne fakultete v Ljubljani. Tudi ta kompromisni predlog je zadel na odpor, zlasti nemških nacionalnih krogov na Štajerskem, pa tudi z zahtevami slovenske radikalne študentske mladine, ki je hotela slovensko univerzo, ni bil v skladu.²⁸

Že pred tem, 21. junija 1905, je nastopil v proračunskem odboru z nestrpnno pričakovano izjavo o univerzitetnem vprašanju sam ministrski predsednik Gautsch. Obljubil je, da bo vlada v prihodnjem parlamentarnem obdobju predložila načrt zakona o ustanovitvi dveh samostojnih univerz na Moravskem: češke in nemške, v proračun za leto 1906 pa dala postavko »za pripravljalne korake«. V tej izjavi je Gautsch opustil stališče, ki ga je zastopal kot minister šolstva leta 1896, ko je obljubil ustanoviti na Moravskem nemško-češko univerzo (pa dalj od besed ni prišel,

podobno kot minister Hartel, ki je leta 1901 obljubil ustanoviti na Moravskem dve univerzi. Ministrski predsednik se je ognil jasnemu odgovoru na vprašanje, ki je bilo v danem položaju najbolj žgoče in odločilno, kje bosta novi univerzi. Izrazil je le upanje, da se s političnim pomirjenjem med Čehi in Nemci na Moravskem doseže tudi sporazum v tem pogledu.²⁹

Čeprav se je zdelo, da se je vprašanje druge češke univerze v Brnu približalo rešitvi, pa se stanje pogajanj zanjo dejansko ni razlikovalo od prizadevanj za slovensko univerzo v Ljubljani. Gautschevo upanje, ki je zanj težko reči, ali je bilo iskreno ali le taktika, se seveda ni izpolnilo. Nemška buržoazija na Moravskem in v Šleziji, ki načelno sicer ni mogla zanikati pravice češkega naroda po drugi univerzi, se je postavila ob podpori Nemcev vse Avstrije z vsemi silami in sredstvi proti, češ da bi ustanovitev češke univerze ogrozila nemški značaj Brna. Da bi preprečila ustanovitev češke univerze v Brnu in dokazala nemški značaj mesta, ki je imelo sicer nemško upravo in po uradnem ljudskem štetju tudi večino prebivalcev z nemškim občevalnim jezikom, bilo pa dejansko povečini češko, je sklical nemški Narodni svet na Moravskem v Brnu tkim.Volkstag. Na isti dan (1.oktobra 1905) je tudi češki Narodni svet sklical v Brnu veliko zborovanje, manifestacijo za ustanovitev druge češke, brnske univerze. Zborovanja se je udeležil tudi slovenski poslanec I. Žitnik, ki je med drugim izjavil naslednje: »Vaš boj z Nemci in z vlado za češko univerzo v Brnu je tudi naš boj. Podajmo si roke in zmaga ne izostane. Vi boste dosegli češko univerzo v Brnu, mi Slovenci pa z vašo pomočjo univerzo v Ljubljani!« Manifestaciji sta potekali napeto, v znamenju uličnih demonstracij in spopadov nemškega prebivalstva s češkim, ki jih je zatrla šele vojska. V nastopu zoper mirno množico čeških občanov pred Besednim domom je smrtno ranila Františka Pavlika iz Orechova, ki je postal simbol žrtev in bojev za drugo češko univerzo v Brnu.³⁰

Boj za drugo češko univerzo pred prvo svetovno vojno je dosegel z brnskimi dogodki leta 1905 višek, ni pa prenehal; pa tudi prizadevanje za ustanovitev slovenske univerze v Ljubljani ni utihnilo. Ko je Gautscheva vlada odstopila, so 25. januarja 1906 češki poslanci predložili v novo izvoljenem poslanskem zboru državnega sveta nov načrt, da se ustanovi v Brnu univerza s češkim učnim jezikom. Utemeljili so ga z dolgoletnim prizadevanjem češkega naroda za drugo univerzo, s številom slušateljev, s priznanjem potrebe po drugi češki univerzi po ministrskem predsedniku Gautschu in z zgodovinsko pravico Moravske do ene ali dveh univerz.³¹ Načrt

čeških poslancev je bil očitno začetek nove skupne akcije slovanskih narodov v Avstriji za ustanovitev narodnih visokih šol. Poslanci slovenskega poslanskega kluba (dr. Šušteršič in drugi) so v poslanskem zboru državnega sveta 27. junija predlagali, da vlada začne z neodložljivimi pripravami za ustanovitev univerze s slovenskim in hrvaškim jezikom, 23. junija pa je v istem zboru predlagal ustanovitev slovenske univerze v Ljubljani poslanec Ivan Hribar. Njegov predlog je podpisalo 100 jugoslovanskih, čeških, ukrajinskih in italijanskih socialističnih poslancev.³²

Da podpro predloge svojih poslancev in dosežejo uspešno razpravo o njih, so začeli češki in slovenski študenti novo petično in manifestativno gibanje za ustanovitev slovanskih univerz. Prvi tak zbor je bil v Pragi 9. junija 1907. Udeležilo se ga je veliko študentov čeških visokih šol, rektor univerze J. Hlava, profesorji T. G. Masaryk, J. Čelakovský, A. Velich, J. Sobotka in profesor češke tehnike J. V. Hráský. V imenu slovanskih študentov je spregovoril dr. M. Rostohar. Razložil je željo Slovencev, da se ustanovi slovenska univerza v Ljubljani in zagovarjal predlog, da se Slovenci habilitirajo na češki univerzi v Pragi. Za Ukrajince je nastopil slušatelj V. Struk. Pozval je k solidarnemu nastopanju pripadnikov slovanskih narodov tudi in boju za ukrajinsko univerzo v Lvovu. O potrebi in pomembnosti druge češke univerze pa je razpravljal tajnik Zveze češko-slovanskega študentstva pravnik J. Tvrzický. Ob sklepu je bila sprejeta resolucija, ki je zahtevala od avstrijske vlade, da na prvem zasedanju državnega sveta dá v razpravo predloge zakonov, s katerimi bi se brez odlašanja ustanovila češka univerza v Brnu, slovenska v Ljubljani in ukrajinska v Lvovu.³³

Na češki tehnični visoki šoli je bil 22. junija podoben shod slušateljev in predstavnikov profesorskega zbora z rektorjem A. V. Veflikom na čelu. V imenu čeških študentov je spregovoril slušatelj Fiala, v imenu Slovencev Bernot, za Ukrajince pa Struk. Slušatelj Sychrava je predlagal in utemeljil resolucijo, ki je zahtevala ustanovitev narodnih univerz v Brnu, Ljubljani in v Lvovu, priznavala pa tudi potrebo po italijanski univerzi na Južnem Tirolskem.³⁴ Na dan, ko je začel zasedati poslanski zbor državnega sveta, je bila manifestacija za slovanske univerze na češki tehniki v Brnu. Govor o njihovem pomenu je imel profesor Vl. Novak, s stališča študentov pa je o nujnosti teh univerz razpravljal kandidat inženirstva Novak. Tudi na tem shodu so sprejeli resolucijo, ki je zahtevala od vlade, da o prvem zasedanju državnega sveta predloži načrt zakona o ustanovitvi češke univerze v Brnu, slovenske v Ljubljani in ukra-

jinske v Lvovu ter poskrbi za izpolnitev in primerno opremo brnske češke tehnike.³⁵

Enako resolucijo je sprejelo tudi reprezentativno zborovanje čeških mest, občin, narodnih in kulturnih društev, šol, starešinskih zborov in političnih strank, ki jih je sklical v Besedni dom v Brno 23. junija moravski odbor češkega Narodnega sveta. Manifestacije so se udeležili predstavniki vseh čeških političnih strank od katoliške, agrarcev in moravske ljudske stranke do socialnih demokratov. Govor o potrebi druge češke univerze in novih slovenskih univerz sploh je imel profesor J. Čelakovský iz Prage. Spregovorili so predstavniki vseh političnih strank in kulturnega življenja. Zborovanje je sprejelo okrog 240 telegramov in pozdravov čeških društev, organizacij političnih strank, občin in okrajnih zastopstev z Moravskega, Šlezije in s Češkega.³⁶

Akcija za drugo češko, za slovensko in ukrajinsko univerzo pa se ni omejila, le na češke dežele. Dne 24. junija so priredili univerzitetni shod tudi slovanski študentje v Gradcu, 27. junija sta sklicala društvo Pravniki in Slovenska matica manifestativni zbor v Ljubljani, ta dan pa je bil tudi velik shod v češkem Narodnem domu na Dunaju, ki se ga je mimo slovenskih študentov udeležila tudi delegacija čeških in slovenskih poslancev (Hráský, Hajna, Drtina, Biňovec, Hribar, Korošec). Tudi na teh shodih so sprejeli enake resolucije v prid ustanovitvi slovanskih univerz kakor že prej v Brnu in Pragi.³⁷

Študentskim in javnim manifestativnim shodom so se pridružile na Moravskem številne občine, pridružila so se društva, pridružili starešinski zbori z zahtevo, naslovljeno češkemu ministru Pacáku, da vlada sprejme na sledečem zasedanju državnega sveta načrte zakonov, s katerimi bi se ustanovile češka univerza v Brnu, slovenska v Ljubljani in ukrajinska v Lvovu.³⁸

Ker vlada na skupščinske predloge ter na predložene resolucije in peticije očitno ni reagirala, so češki in slovenski poslanci spomladi leta 1908 izkoristili razpravo v proračunskem odboru o italijanski fakulteti in vlado opomnili, da končno že izpolni njihove zahteve glede visokih šol. V imenu češkega narodnega kluba poslancev je izdelal in 23. marca predložil kompromisno resolucijo J. Žáček. Z njo je pozval vlado, da začne čimprej s pripravami za ustanovitev univerze s češkim učnim jezikom na Moravskem. Ni pa omenil roka za ustanovitev ne kraja, kjer naj bi se ustanovila; zato je poslanec V. Klofáč predlagal drugo resolucijo — pooblastilo vladi za vse potrebne ukrepe, da se mora druga univerza s češkim učnim jezikom odpreti v Brnu ob začetku šolskega leta 1909/10. Resolucijo za ustanovitev slovenske univerze je

predložil v proračunskem odboru poslanec Korošec. Ukrajinski poslanec Romanczuk pa je menil, da predlog za ustanovitev Ivovske univerze ne bo uspel; zato ga sploh ni predložil. Razen češke in slovenske resolucije je proračunski odbor obravnaval še italijansko, ki jo je predložil Conci, in Silvestrov predlog za ustanovitev nemške univerze na Moravskem. Vse resolucije razen Klofáčeve so bile sprejete in priporočene vladi v obravnavo, toda upanje na uspeh je imela kvečjemu italijanska zahteva, saj so bili zanjo tudi mednarodnopolitični razlogi.³⁹

Tudi velik manifestativni shod, ki ga je sklicala 29. marca v Brnu zoper mečkanje vlade in proti zadržanju čeških vladnih strank v univerzitetnem vprašanju napredna ljudska stranka, ni mogel več ničesar spremeniti; prav tako ne shod, sklican po klubu češke napredne stranke v Pragi 31. marca, kjer je profesor Fr. Drtina skritiziral Žáčkov in Klofáčevo resolucijo.⁴⁰

Proti Koroščevi resoluciji so se postavili napredni slovenski študenti v Pragi na shodu dne 29. marca.⁴¹

Napredni slovenski visokošolci v Pragi so se spet sešli konec letnega semestra 1907/8. O slovenskem univerzitetnem vprašanju jim je govoril znova dr. Rostohar; ob koncu referata je predlagal, naj se slovenski docenti, potrebni ljubljanski univerzi, habilitirajo na češki univerzi v Pragi, kjer si ne bi dobili le pravice do predavanja (*venia docendi*), ampak bi slovensko tudi predavali. Vendar se je zavedal, da bi slovenska predavanja lahko vpeljali tudi v primeru, če bi se slovenski docenti in slušatelji zbrali na tej univerzi. Češki značaj univerze bi se s tem ne spremenil (zaradi začasnosti predlagane ureditve, tj. zgolj v zvezi z ustanovitvijo slovenske univerze). Na podlagi tega referata so slovenski visokošolci v Pragi zaprosili akademski senat praške univerze, da omogoči habilitacijo slovenskih docentov.⁴²

Odgovor akademskega senata na to prošnjo nam ni znan. Toda verjetno proti habilitaciji slovenskih docentov ni bilo načelnih prigovorov. Misel na slovenske habilitacije na češki univerzi ni bila nova. Pojavila se je že leta 1898 v zvezi s takratnim predlogom za ustanovitev slovenske univerze v Ljubljani, ko je M. Savič priporočal, naj se kandidati za slovensko univerzo habilitirajo ali na praškem ali pa na bodočem brnskem češkem vseučilišču, v ta namen pa naj bi študiralo na češki univerzi vsako leto po nekaj pravnikov, filozofov in tudi medicincev.⁴³

Čeprav v tem času na češki univerzi v Pragi ni prišlo do habilitacije slovenskih docentov, pa bi se dalo dokazati, da so nekateri izvrstni slovenski študenti prišli tja študirat

z namenom, da se uposobijo za univerzitetno kariero.

Ker je kazalo, da bo pot habilitacije slovenskih docentov in ustanovitev slovenske univerze s pomočjo praške najugodnejša, se je ukvarjal v začetku leta 1909 z mislijo na to tudi visokošolski odbor v Ljubljani. Pooblastil je Ivana Hribarja, da se je šel pogajati v Prago z rektorjem univerze dr. L. Heyrovským. Obe odločilni fakulteti, filozofska in pravna, sta se o slovenskih habilitacijah izrazili naklonjeno. Tej nameri pa se je postavila na pot vrsta ovir. Pri razdelitvi praške univerze na češko in nemško je bilo sklenjeno, da se na nemški univerzi predava le nemški, na češki le češki. Za predavanja v slovenščini bi bilo potrebno posebno dovoljenje. Slovenskim docentom pa bi bila v Pragi materialno zagotovljena mesta le v primeru, če bi bili imenovani za izredne profesorje. Skratka bilo je premalo mest in prostih stolic. Ljubljanski visokošolski odbor je razmišljal tudi o tem, da bi se ustanovitev pravne fakultete pospešila z namestitvijo čeških docentov (vlada je namreč odlagala ustanovitev te fakultete in univerze sploh z izgovorom na pomanjkanje ustreznih učnih moči). Tudi v tem pogledu je bila praška univerza pripravljena pomagati in rektor Heyrovský je sporočil ljubljanskemu županu Ivanu Hribarju imena 5 mladih čeških docentov, ki so bili pripravljeni prevzeti v Ljubljani profesure, če se ne ustanovi češka univerza v Brnu, ki je računala z njimi.⁴⁴

Tesnejšemu sodelovanju češke univerze v Pragi pri pripravah za ljubljansko univerzo je nasprotovala Slovenska ljudska stranka; praška univerza ji je bila presvobodomiselná. Zato bi ji bilo ljubše, da se slovenski vseučiliški provizorij organizira na krakovski ali na zagrebški univerzi, kjer se je bolj uveljavljal katoliški duh.⁴⁵ Toda ta zamisel je bila še manj realna od načrta s praško univerzo.

Namera naprednih slovenskih študentov in naprednega dela slovenske javnosti, da se ustanovi slovenska univerza ali vsaj pravna fakulteta s pomočjo praške češke univerze, se ni dala ostvariti, ker je bilo za uresničenje pogojev potrebno soglasje avstrijske vlade, ki pa ni imela ne prave volje ne dovolj moči ustreči upravičenim zahtevam češkega in slovenskega naroda. Tudi pozneje, ko so se znova oglasile zahteve po češki, slovenski in ukrajinski univerzi, se položaj ni spremenil.

Tako 31. oktobra 1909, ko so priredili študentje v Pragi hkrati dva manifestativna shoda: za vso tehniko in posebej za vso univerzo ob udeležbi nad 3000 študentov, zastopstva profesorjev in jugoslovanskih slušateljev čeških praških visokih šol. Po govorih za ustanovitev češke univerze v Brnu, slovenske v Ljubljani in ukrajinske v Lvovu so navzoči

slušatelji krenili manifestativno na Staromestni trg, kjer se je zborovanje končalo z govorom predsednika Zveze češkoslovenskega študentstva J. Trvzicega.⁴⁶ Mogočen manifestativni shod za slovanske univerze je bil organiziran tudi 8. maja 1910 v zvezi s češkim študentskim kongresom v Brnu. Udeležilo se ga je veliko visokošolcev in srednješolcev, brnskih občanov, več visokošolskih profesorjev in nekaj poslancev. Glavne govore so imeli predsednik Zveze češkoslovenskega študentstva Tížek, rektor češke tehnike v Pragi J. Král, poslanec dr. A. Velich, dr. H. Bulín in dr. J. Žáček. Spregovorili pa so tudi predstavniki hrvaških, slovenskih in ukrajinskih študentov. Mimo resolucije, ki je zahtevala ustanovitev češke univerze v Brnu, so bile sprejete tudi resolucije za ustanovitev slovenske in ukrajinske univerze in za hrvatske visokošolske zahteve.⁴⁷

S tem so se nehali skupni javni shodi in govori za ustanovitev češke univerze v Brnu in slovenske v Ljubljani. Gibanje za drugo češko in za slovensko univerzo sicer ni utihnilo, vendar je iz več vzrokov slabelo: zaradi trdovratnega odpora Nemcev zoper nove slovanske univerze, zaradi neprijaznosti in nezmožnosti avstrijske vlade, da reši to vprašanje, zaradi utrujenosti, razočaranja pa tudi novih zapletov v političnem razvoju na češki in slovenski strani. Nove univerze so se lahko ustanovile šele po razpadu habsburške monarhije oziroma po ustanovitvi narodnih držav. Druga češka univerza je bila ustanovljena v Brnu s sklepom skupščine ČSR 28. januarja 1919, zakon o ustanovitvi slovenske univerze v Ljubljani pa je bil sankcioniran, potem ko je bil sprejet v jugoslovanski skupščini 23. julija 1919. Čeprav sta bili obe univerzi ustanovljeni že neodvisno druga od druge, vendar je bila njuna ustanovitev vsaj delno pripravljena s skupnim bojem in prizadevanjem češke in slovenske javnosti pred prvo svetovno vojno.

OPOMBE

1. O prizadevanjih za ustanovitev slovenske univerze v Ljubljani prim. J. Polec, Ljubljansko višje šolstvo v preteklosti in borba za slovensko univerzo, Zgodovina slovenske univerze v Ljubljani do leta 1929, str. 3 in d. Gibanje za ustanovitev druge češke univerze je v celoti obdelano v Zgodovini brnske univerze, ki jo je sestavil s kolektivom sodelavcev pisec te razprave in je izšla lani (1969). — 2. Prim. V. Burian, Slovinci na universitě Karlově, Slovanský přehled XXXV, 1946, str. 140 in d. — 3. Prim. Zprávy, Slovanský přehled IV, 1902, str. 102, 199 a 394. — 4. Říšská rada. Poslanecká sněmovna. Z Dunaja 7. novembra. Národní listy, č. 308, 8. XI. 1901. — 5. J. Polec-B. Senekovič, Vseučilišský zborník, Ljubljana 1902, str. 235—245. — 6.

Osrednji državni arhiv Praga, MKV/R, pres., kr. 24, čj. 2545, 1901; Pražské studentstvo pro nové slovanské university. Dnevne vesti. Lidové noviny 9, št. 262, 13. XI. 1901; Všestudentská schůze v české vysoké škole technické, NL 41, št. 312, 12. XI. 1901; J. Polec-B. Senekovič, c. d., str. 254—257. — 7. Polec-B. Senekovič c. d., str. 253—267. — 8. Manifestační schůze pro nové slovanské university, NL 41, št. 332, 2. XII. 1901. — 9. Prim. J. Polec-B. Senekovič, c. d., str. 274—285. — 10. Za českou universitu v Brně, LN 9, št. 279, 3. XII. 1901. — 11. Praha pro druhou českou a slovinskou universitu. Dnevne vesti. LN 9, št. 272, 24. XI. 1901. — 12. Sbor obecních starších královského hlavního města Prahy, NL 41, št. 333, 3. 12. 1901. — 13. Písek pro slovanské university, NL 42, št. 7, 6. 1. 1902. — 14. Manifestační schůze pro zřízení slovanských universit, NL 42, št. 150, 2. 6. 1902; Praha pro slovanské university, Dnevne vesti. LN 10, št. 126, 4. 6. 1902. — 15. Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes im Jahre 1901. XVII. zasedanje. IX. zvezek. Wien 1902, str. 7586-98. — 16. Prim. 15. str. 7626. — 17. Zgodovina slovenske univerze, str. 109—110. — 18. Vysoké školy v rozpočtovém výboru, LN 10, št. 27, 2. 2. 1902. Tudi Zd. V. Tobolka, Politické dějiny československého národa od r. 1848 až do dnešní doby, del II, zv. 2, str. 319. — 19. Zgodovina slovenske univerze, str. 112. — 20. Gl. 19. — 21. Projev slovenského studentstva ve Vídni o otázce nových universit. Dnevne vesti. LN 11, št. 281, 6. 12. 1903. Tudi Zgodovina slovenske univerze, str. 114. — 22. Studentstvo pro druhou českou universitu. Dnevne vesti, LN 11, št. 221, 27. 9. 1903. — 23. Zgodovina slovenske univerze, str. 114. — 24. Gl. 23. str. 116-117. — 25. Slovinská universita. Iz Ljubljane 6. aprila. Telefonske in telegrafске vesti »Národních listů«. NL 44, št. 97, 7. 4. 1904. — 26. Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes im Jahre 1905.

XVII. zasedanje, XXXIII. zv. Wien 1905, str. 29638—29652. Tudi Zgodovina slovenske univerze, str. 114, Říšská rada, NL 45, št. 131, 14. 5. 1905. — 27. Stenographische Protokolle, str. 29674. — 28. Zgodovina slovenske univerze, str. 119. — 29. Říšská rada. Z Dunaja 21. junija. LN 13, št. 142, 24. 6. 1905. Tudi Zd. Tobolka, c.d., str. 379-380. — 30. Obrovská manifestace pro českou universitu v Brně, LN 13, št. 224, 3. 10. 1905. Tudi V. Šlesinger, Zápas půl století, Brno bd., str. 113-117, F. Šujan, Dějepis města Brna, Brno 1928, str. 442 in d. — 31. Archiv university Karlovy, Moravská universita, Říšská rada, NL 47, št. 174, 26. 6. 1907. — 32. Zgodovina slovenske univerze, str. 122. — 33. Jeho Excellenci ministru dr. Pacákovi ve Vídni. V Pragi 23. decembra 1907. AUK, Moravská universita; Manifestační schůze za druhou českou universitu a universitu slovinskou a ruskou, NL 47, št. 158, 10. 6. 1907. — 34. Dnevne vesti. Pro českou universitu v Brně. LN 15, št. 172, 24. 6. 1907. — 35. České studentstvo pro slovanské university v Rakousku, LN 15, št. 165, 17. 6. 1907. — 36. Manifestační schůze pro zřízení české university v Brně, LN 15, št. 172, 24. 6. 1907. — 37. Zgodovina slovenske univerze, str. 122. O shodu na Dunaju tudi Manifestace slovanského studentstva vídeňského pro českou universitu o Brně, LN 15, št. 176, 28. 6. 1907. — 38. Osrednji državni arhiv Praga, MKV/R, kr. 35. — 39. Rozpočtový výbor, LN 16, št. 84-87, 25. 3.—28. 3. 1908. — 40. Brno pro českou universitu a proti vládě, LN 16, št. 89, 30. 3. 1908; Schůze české strany pokrokové o moravské universitě, LN 16, št. 91, 1. 4. 1908. — 41. Zgodovina slovenske univerze, str. 123. — 42. Gl. 41, str. 123. — 43. O bodoči univerzi v Ljubljani, Slovenski narod, str. 252, 3. 11. 1898. Citirano po J. Polec-B. Senekovič, c.d., str. 332—335. — 44. Zgodovina slovenske univerze, str. 125-126. — 45. Gl. 44, str. 127-130. — 46. Pražská manifestace pro universitu v Brně, LN 17, št. 301, 2. 11. 1909. — 47. Manifestace pro zřízení české university v Brně, LN 18, št. 126, 2. 5. 1910.

